

לכבוד שבת קדש – פרשת מקץ – שבת הנוכה תש"ף

וזהב הארץ ההיא טוב – זו תלמודה של א"י

דף שבועי לעיסוק בסוגיות ארץ ישראליות – נכתב ע"י חגי צמיר

שאלה נוספת שעולה קשורה למספרם של בני מנשה. במפקד ביציאת מצרים המופיע בתחילת ספר במדבר מנה שבט מנשה 32,200 איש. לעומת זאת במפקד בכניסה לארץ בפרשת פנחס, מנין בני שבט מנשה הוא 52,700. מהיכן הגידול העצום הזה? לא מצאנו דבר דומה בשום שבט אחר. תעלומת שתי השאלות האחרונות נפתרות בתשובה אחת. נראה כי חלק מבני המנשה ישבו באיזור הגלעד והבשן והצטרפו לעם ישראל כעת רגע לפני הכניסה לארץ. זו גם הסיבה כנראה מדוע, למרות העובדה שהם אינם חלק מטענת בני גד ובני ראובן משה הוסיף אותם ונתן להם נחלה בעבר הירדן.

במסעי בני ישראל בעבר הירדן נאמר שאחרי שעקפו בני ישראל את ארץ אדום פנו לסיחון בבקשת רשות לעבור בארצו. משנענו בשלילה, נלחמו בו וכבשו את ארצו. אז מסופר שעלו לבשן צפונה. ועוג יצא למלחמה לקראתם. מה פשר סטייה זו מן המסלול ומדוע היה צריך עוג לצאת לקראתם?

נראה שארץ הבשן, נחלתם של בני חצי מנשה היא חלק מהארץ שהיתה מיועדת לכיבוש וכבר חז"ל ציינו כי מנחת שבט מנשה יש להביא ביכורים ולקרוא מקרא ביכורים שכן "בני מנשה לא נטלו מעצמן" (ירושלמי בכורים א, ח). בניגוד לבני ראובן ובני גד. אם כך יש לברר מתי ואיך נקבע הקשר בין בני מנשה לבין הגלעד והבשן?

ר' יהודה החסיד [ממייסדי 'חסידות אשכנז' במאה ה"ב]. כתב: **ולישאל היו להן הרבה נחלות בארץ כנען של אביהם, ואף על פי שהיו ישראל בארץ מצרים היו שולחים לארץ כנען לתקן להם שדות וכרמים שלהם. והיו קוצרים ובוצרים ומביאין להם כסף. והיה אבי מוכיח מדברי הימים, שכל זמן שהיו ישראל במצרים, או עדיין בימי יוסף, שהלכו זרע יוסף... ובנו כרכים בארץ כנען על נחלותיהם ומושיבים בהם עבדים לפרוע להם מס ולתקן נחלתם...** פירוש קדום מעניין נוסף הוא של תלמיד רב סעדיה גאון שכתב במאה ה-10: **ומכיר אבי אמו היה ראש ואב לגלעד, ויאיר תפס לגלעד אחריו ולפיכך נקרא על שם אבי אימו ועל שם הנחלה שתפשו בימי שלטונו על יוסף שהיה מלך על הארץ. וכשמת יוסף ואחיו נתחזקו האומות ותקפו גויים עליהם, ולקחו מידם וישבו בהם, עד שבאו בארץ ישראל. ולפיכך נתאו בני מכיר לשבת בארץ הגלעד ובתפוש אביהם נתנה משה להם... דע לך באר היטב כי אותם הדברים של חומש של מכיר ושל יאיר ושל נבח ספורות**

וליוסף ילד שני בנים... ויקרא יוסף את שם הבכור מנשה כי נשני אלהים את כל עמלי ואת כל בית אבי: ואת שם השני קרא אפרים כי הפרני אלהים בארץ ענני: שני בנים נולדו ליוסף במצרים. שמחה גדולה – האמנם? כל מי שיש לו ילדים יודע כי מעבר ללידת הילדים שיחסית זה דבר שלא תלוי בך, צריך עכשו לחנך את הילדים ולגדל אותם כפי שאתה רוצה ומאמין. בהחלט משימה לא פשוטה. מצד אחד זהו בית שנמצא בארמון מלך מצרים, על כל המשמעויות שבכך. עושר, ניצול, עבדים, פתח להתבוללות והליכה אחרי תרבות מצרים. כך קרה מאוחר יותר בהסטוריה לשכבות העשירים בירושלים שנהו אחרי ההלניזם, ואימצו לעצמם התנהגות זרה. מצד שני, זהו בית שעל הקיר תלויה ומתנוססת ברית בין הבתרים. הבטחה שיחזרו לארץ ישראל. הבטחת הזרע והארץ לצאצאי אברהם. ויוסף הרואה את הדברים במבט של **ואתם חשבתם עלי רעה אלהים חשבה לטובה** כיצד הוא מחנך את ילדיו?

תשובה לכך ניתן למצוא בהתנהגותם של ילדיו. שני הילדים הגדלים במצרים מעולם לא היו בארץ ישראל. אך החינוך שלהם לאהבת ארץ ישראל הביא אותם למעשים שמצביעים על חינוכם והתנהגותם. כך למשל בני אפרים ניסו לצאת ממצרים עוד לפני יציאת מצרים וניסו לדחוק את הקץ. **ובני אפרים שותלח וברד בנו ותחת בנו ואלעדה בנו ותחת בנו: וברד בנו ושותלח בנו ועזר ואלעד והרגום אנשי-גת הנולדים בארץ כי ירדו לקחת את מקניהם** (דברי הימים א פרק ז:כ-כא). ומה לגבי בני מנשה? אצלם הדבר בולט עוד יותר. מנשה מעולם לא היה בישראל, אך אהבת הארץ שלו הביאה לכך שקרא לבניו והם לצאצאיו אחריו על שם שמות מקומות בארץ ישראל. שמות כמו שכם, חפר, גלעד, הם דוגמאות לקריאת שמות ילדים על שם מקומות בארץ ישראל. במקביל כאשר הם כבשו מקומות הם טרחו לקרוא להם בשמותיהם. **ויאיר בן-מנשה הלך וילכד את-חיותיהם ויקרא אתהן חות יאיר: ונבח הלך וילכד את-קנת ואת-בנתיה ויקרא לה נבח בשמו:** (במדבר פרק לב:כא-כב).

כיבוש זה מעורר שאלה שכן כיצד יתכן כיבוש יחיד שיינתן לנחלה לעם ישראל? כיבוש ארץ ישראל עבור עם ישראל הוא כיבוש רבים, וכיצד הלכו נציגים מבני מנשה לכבוש לעצמם נחלה? השאלה מתעצמת כאשר רואים שמשא ומשך להם את הנחלה אותה כבשו לעצמם.

לשעבר הן, כי מכיר ויאיר ונבח לא לקחו כלום במדבר (פירוש לדברי הימים א', המיוחס לתלמיד רס"ג)

נראה אם כן כי היו למנשה ערים בארץ כנען עוד לפני כיבושה על ידי שבטי בני ישראל. לכן היה צריך עוג לצאת לקראת בני ישראל, שכן משה על פי דבר ה' לא יכול היה להיכנס לארץ ישראל. ממילא לא היה יכול להכנס לנחלת עוג כדי לכבוש אותה. לכן, היה צריך עוג לצאת לקראתו. ולכן גדל מספר בני מנשה לפני כניסתם לארץ שכן צורפו אליהם אלה שישבו בגלעד עוד מימי יוסף, שבעסקת מכירת הקרקעות בה המצרים קנו מזון מיוסף תמורת הקרקע, המופיעה בפרשתנו קנה יוסף נחלה זו (את הגלעד והבשו) לבניו אחריו.

=====
בספר בני יששכר מתואר מחנה בני ישראל במדבר כקשור לחודשים. וכך כל שבט יש לו חודש בלוח השנה. דגל מחנה אפרים הוא החודשים תשרי – כסלו. שבט אפרים עומד כנגד חודש תשרי, שבט מנשה מול מרחשוון ושבט בנימין מול חודש כסלו. והנה בפסוק בספר תהילים מופיע סדר שונה לשבטים **לפני אפרים ובנימין ומנשה עזרה את גבורתך ולכה לישעתה לנו** (תהילים פרק 9:ג). לפי סדר זה יוצא שמנשה הוא מול חודש כסלו, בעל הבני יששכר מסביר זאת בהקשר של חנוכה והחשמונאים המעוררים את גבורת ה'. מענין לראות שאנו מוצאים את צאצאי שבט מנשה בגולן ובגלעד קשורים לחשמונאים ולחנוכה. לאחר שחרור ירושלים וסיהור המקדש מתאר בעל ספר מקבים א' נציגים מקהילות יהודיות בגולן ובגלעד שהגיעו ליהודה וביקשו ממנו שיבוא לסייע ולעזור להם אל מול שכניהם הלא יהודים המציקים להם. יהודה נענה לקריאתם ויצא בסדרת מסעות הצלה להצלת יהודים בגליל, בגולן ובגלעד.

ההסטוריה היהודית מלמדת כי עם שיבת ציון התיישבו רק סביב לירושלים ובמחוז יהודה. יעברו מאות שנים עד שהגליל והגולן ייכבשו על ידי החשמונאים ויהפכו להיות חלק ממדינת היהודים של אותם הימים. מהיכן אם כן צצו אותן קהילות יהודיות שכבר בשנת 164 לפנה"ס, עוד לפני כיובש החשמונאים נמצאות בגולן ובגלעד ?

ניתן להציע כי מדובר בצאצאי שבט מנשה, שגם לאחר הכיבוש האשורי והגליית חלק מתושבי האזור (בני גד ובני ראובן) המשיכו לשבת במקום. מששמעו על שחרור ירושלים וסיהור המקדש, הזדעקו ופנו ליהודה בקריאה להצלה כדי לחבור ולהתחבר אל אחיהם בירושלים. אחד המקומות, אותם מזכיר בעל ספר מקבים, כמי שפנה בקריאה לעזרה ונענה על ידי יהודה הוא מקום הנקרא כספו / כספין.

החוקרים מזהים מקום זה בחיספין המופיעה גם בהמשך ההסטוריה היהודית, בברייתא דתחומין, כעיירה יהודית בתחום סוסיטא. מקור השם הוא כנראה מארמית ח'ספא = חרס', שם הנובע ממרבצי החרסית על קרקע הבזלת שנמצאת במקום. השם הקדום נשתמר בשמו של הכפר חספין שמוזכר במקורות שונים מאז תקופת התלמוד ועד לכפר הסורי שהתקיים במקום עד מלחמת ששת הימים. בשנת 1973 התיישב בצומת פיק גרעין נח"ל תעשייתי, והישוב אותו הקימו נקרא "כפר גנ"ת" (ראשי תיבות של "גרעין נח"ל תעשייתי"), בתחילה התיישב בפאתי רמת מגשימים ומאוחר יותר הוקם יישוב הקבע ב"מרכז חיספית", ששמו שונה לימים ל"חיספין".

חיספין כיום הוא יישוב דתי ברמת הגולן המהווה מרכז חינוכי לגוש היישובים הדתי שבדרום רמת הגולן. במקום בית ספר יסודי אזורי, תלמוד תורה לבנים לכיתות א' - ח', ישיבה תיכונית המונה למעלה מ-400 תלמידים (ישיבה תיכונית חיספין), מכללה טכנולוגית מטעם חיל האוויר הנקראת "אדיר במרום", ישיבת הסדר גדולה (ישיבת הגולן) ומדרשה לטיולים (מדרשת הגולן). בעבר פעל ביישוב כולל האידרא, בנשיאות הרב שלמה גורן. בין תלמידי הכולל נמנו רבים שהפכו בהמשך דרכם לאישי ציבור ידועים, ביניהם רב העיר צפת שמואל אליהו, מנכ"ל רשות השידור מרדכי שקלאר, מנהל בתי הדין הרבניים וסגן שר הביטחון הרב אליהו בן דהן, שמעון אדלר ואברהם ליפשיץ - ראשי האגף לחינוך דתי במשרד החינוך (חמ"ד), ועוד.

הקרקע החרסיתית שבאזור נוצלה להקמת "מאגר בני ישראל", הגדול מבין מאגרי המים בגולן. נפחו כ- 7.0 מיליון מ"מ"ק, גובה המים בשנה גשומה - 15 מטר. לצורך הקמת המאגר נבנה סכר ענק המנצל את מרבצי החרסית המצויים בתשתיתו כחומר אוטם לחלחול מים. הסכר אוגר את מי השיטפונות הזורמים במסלול של נחל אל על. אורך הסוללה 2300 מ'. השם שניתן למאגר מנציח את האתר שנקרא "קובור בני איסראיל". בשם זה כינו התושבים הבדואים את שדות הרוג'ומים (ערימות ענק של אבנים). הבדואים שלא מצאו הסבר לגלי האבן הענקיים שהיו פזורים במרחב, זיהו אותם כמפעלי הקבורה של בני ישראל הקדומים הכול יכולים ועל כן כינוי כך את המקום. בני מנשה שכבשו את ארץ רפאים השאירו חותם בשטח בכינוי 'קובור בני איסראיל' שהפך למאגר בני ישראל. **לפני אפרים ובנימין ומנשה עזרה את גבורתך ולכה לישעתה לנו** כשתתעורר הגבורה באהבה לעם ולארץ נזכה גם לראות את הישועה.

בברכת שבת שלום ומבורך – חגי עמיצור

לקבלת הדף במייל היכנסו לקישור <https://lp.vp4.me/fw3x>